ԿԻԼԻԿԻԱ

ՀԱՆԴԻՍ ԿԻՍԱՄԱՍԵՑԻ

ԱԶԳԱՅԻՆ ԱՌՈՂՋԱԿԱՆ ԵՒ ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՄԲ

ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ ԲԱՐՈՒՆԱԿ ԻՒԹԻՒՃԵԱՆ

ԱՀԱԳԵՐՏ ԱՐՒՈՒՆԻ ԲԺՇԿԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑԻՆ

ԹԻՒ 3. ՓԵՏՐՎԱՐ 1.

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՕԼԻՍ

Ի ՏԱՊԱՐԱՆԻ Յ. ՄԻՒՀԷՆՏԻՍԵԱՆ

ՀԱՑՈՑ ԵԿԵՂԵՑՒՈՑ ՓՈՂՈՑ ԹԻՒ 17.

ԱՐԱՐԻՉ

ՀԱՆԴԻՍ

ԿԻՍԱՄՍԵԱՅ

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԵՒ ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ

Բ· ՏԱՐԻ· ԹԻՒ 3· 1862 ՓԵՏՐՈՒԱՐ 1

ԸՆԴԱՅԻՆ

Տօնեցի Նահապետ մանկունւոյն Հայրենասէր անձի մը քանի մը քերթուած-ներ ձեռնարկելս կամենալով ներքեւի մէջ հետզհետէ հրատարակելու, որոնց մէջ յաւէտ հայրենասէր ղեկավարն սիրտ մը պիտի նկատեն ընթերցողք՝ քան գրչի ճարտարութիւնն։

ՄԽԻԹԱՐԱԿԱՆ ԲԱՆՔ ՏՈՍԲԵՑԻ ՆԱՀԱՊԵՏԻՆ

ԱՒ ԱՆԻ ՓԱՂԱՔ

1· Նահապետին ձեռ ձար չկայ խեղճ Անի,
Որ գայ հիւանդ ողջմիտ-ողջ հոգ տանի.
Ես հիւանդին կուզեմ տեսնել յիրաւի,
Քանզի կառնեմ Տիրոջ մօտէն երանի։

2· Ինչ ի՞նչ օգուտ Տփխուռ մէջ պանդուխտ կամ,
Իմ ցաւ Թողլով տառապելոյդ ցաւ կուլամ.
Չ՚եռ պատեպ չքաւոր ճամբայ առ քեզ գամ,
Քեզի համար այսպէս կմաշիմ յարաժամ։

3· Ո՛հ ինչ ըսեմ այն կիրակոս Զերեցին,
Որ հինց Յուդայն մատնիչ եղև խեղճ Ազգին,

Թշուառական էր չքնքշացիր քու Անին,
Փոխեցիր հետ կոտոր մ'անարդ արծաթին։
4. Կամ դու էյ վնասդ հեգ ազգատեաց վառատէր,
Իշխանուհիանդ զոր ունէիր քեզ քաւ չէր.
Հայոց մեծաց Գագիկ արքայն ապա է՞ր,
Անիներջ Յունաց ձեռք մատնեցիր, քո քուն տէր։
5. Այքան տարի ինչո՞ւ պիտի ձեր վրայ
Խեղճ Հայոց ազգ սիւ և դիշեր վայ կարդայ,
Ձեր պատճառաւ Անին դարձէր տանին ու վրայ,
Բարով չելնէք Հայոց ազգին դուք տայ։
6. Վհանդոլ եղաք Հայաստանիս յիրաւի,
Սարդ ձեր արածն որ մտածէ կշռաւի.
Ինչո՞ւ եղաք եղբայրատեաց թշնամի,
Խեղճ Հայոց ազգն այլոց ըրիք ճոխ դերի։
7. Շահ մը ստացաք, կամ ինչ տարիք դուք ձեր հետ,
Անին հապա ընդէ՞ր արիք բուռց կերտ.
Ձեղ ոչխարիս բերանս չբռնեք ասեմ ոչխ
Անի քո ցաւ կմեռցնէ Նահապետ։
8. Ընծեաճ օր որ մայր ծնաւ Աստիսան,
Այն օր քակեց մեր սիրելի Հայաստան.
Ախ հեգ Անի սա քեզ եղև չար ատան,
Խեղճիդ սիրեց, որդեքդ բռաւ ցկրուցան։
9. Էյ քեզ, դու ինձ լինինք, Անի, մխիթար,
Իցէ թերեւս Աստուածն ան է մեզի ճար.
Դու անտէրունչ, ես ալ պանդուխտ սեւ շուար
Գիտենք մեր տէր մեզի այսպէս թող չտար։
10. Անի, Անի, քեզ մատաղ եմ, համբերէ,
Այս նեղութիւն դուն սիրով տար ու կրէ.
Տէր գթած է, օր մը վրադ լոյս կ'անէ,
Ցաւդ բուժելով քեզի մահճէն կհանէ։
11. Էրէկ Յունաստն ինծի չընեղէր կուգայէ,
Քեզ տեսնելով նորէն Բիւզանդ կ'երթայէ.
Պատուէրներդ ես միշտ պահելով կսերտէի։
Գաղթեալ որդւոյդ զատ զատ նստած կ'ըսէի։
12. Ախ, քո տեսայն շատ կարօտ եմ, խեղճ Անի,
Մայրաքաղաքդ Բագրատունեաց գեղանի.
Ցիատես փրկիչ լուր աղերս քոյդ ծառայի,
Այցելութեան Անիին երթ' արժանի։
13. Էրթամ տեսնամ մեր խանձարուրն եզիեվին,
Որուն սուրբ սէր միշտ հանապազ կընեղէ զիս.
Ապա թէ ոչ երևտասարդ ծաղիկ տես,
Ախ անելով պիտի մտչի մէջ երկրիս։
14. Տեսնամ Անին Բագրատունեաց ձեռագ տան,
որ իւր ցաւեր աչքերես ալ կարէր քան
Թէ շուտ չըտեսնամ պիտի մեռնիմ ես խոյին

Ալ ու վախով Թող տամ, երթամ նախնեաց տուն։
12. Տէր մինչև երբ ողորմելի ազգ Հայոց,
Դիշեր ցորեկ Աստ համար ընէ կոծ.
Արդ ազատեմ իրեն սրտին բուժէ խոց,
Զեռքին բռնէ չուտով անա տար իւր մօտ ծոց։
16. Ինքուն ակամբ գիտեմ կաեանաս տէր հիմայ,
Հայոց տուն եղեր է արդ ճորտ ծառայ.
Տիր կ'ազատեմ դարձուր սուրբ Աչքդ մեր վրայ,
Ապա թէ ոչ ալ տանելու ճար չկայ։
17. Հաղարաւոր եկեղեցիք, մեհեաստան,
Հիմնայատակ կործանուեցան քակուեցան
Շատերն ալ ախ Թափուր, անտէր կը մնան,
Ջոր սեռնոգներըը չտապ կշարժէ լայ կական։
18. Ասրեան փրկիչ անտէր հօտիդ ձայնին լսէր,
Ա յս կրակին վրայ չուտով սրսկէ ջուր.
Ճարիկ մ'ընէ բթացած ահ վատաց սուր,
Որ չըլայ թէ մեր ազգն չնչին զուր 'ի զուր։
19. Ովատեմք պիտի այսուհետեւ քո հրաման,
Առնել սիրով սրբան ձեռքերս ունինք չան.
Ահ տէր Ցիսուս, ուրկէց եղանք ցիր ու ցան,
Մէզ նոյն տեղայց կրկին ըրէ դուս արժան։
20. Նբթամնք չինենք այն աւերակ դարպասները,
Ջոր քակեցին Հայաստանի ոստիները.
Մեր տէր սիրենք բոլոր սրտով և ըընկեր,
Փառք տանք նմա նատինք հանգիստ մեր տներ։
21. Ահա այսպէս սիրուն Անի, ազգ ողջոյն,
Քեզի համար Տիրոջ մօտէն կխնդրե սոյն.
Թէ հերիք տաս խեղճ Անիին նեղութիւն,
Մէզ առ տար քովը մէկտեղ ընենք ցնծութիւն։
22. Ընի, Անի, հեռանդութեանդ վերջ հասեր,
Բարեբարին սիրտ քո վրան բաղդացեր,
Ահա սուրբ սերդ հինկեր կը վառե քո լառեր,
Պիտի գան քեզ մահճէդ ըլտապ հանեն վեր։
23. Այլաւես հիմայ քեզի տուի աւետիս,
Որ լսելով ուրախանաս օրհնես զիս.
Արդ ես պիտի փոխեր տամ այժմ չուս գրչիս,
Տէպ առ Վարագն ուղղել զիարգ իմ բանից։

17 Դեկտեմբեր 1861.
'ի Տփղիս։

Ներսէս Տօքեան
Փիրալիմեան։

ԸՈՂՋԱԿԱՆ

ԾԽԱԽՈՏ ԵՒ ԻՒՐ ԹՇՆԱՄԻՆԵՐԸ

Նախնի ժողովուրդները, մինչեւ անգամ իբրեւ զՅատուած պաշտելին այն օտարականը որ հեռաւոր երկիրներէ գալով, այգեգործութեան երջանիկ արհեստը իրենց ծանօթացուց և միանգամայն նոյն արհեստին ճիւղն, որուն պատճէնն մարդուս սիրտը զբաղեցնող և մարքն անհանգստութիւնները փարատող հեղուկը հնարել սովրեցուց, հեղուկ մը, որ միջոցաւ մարդիկ կապող եղան իրենց վիշտերը. տառապանքները և հոգնութիւնները առ ժամանակ կեայ կերպով անհետացնել: Նոյնպէս և առելի ևս Յատուածութեան պատուավ յարգեցին այն օտարականը որ խոպան Յատիկէի եղերքները գալով, երիստատարդ Թուխթօլէմի երկրի մշակութիւն սովրեցուց և իրեն հետ բերած հասկի (պաշաք) հատերը ցանել և միանգամայն անկից յառաջ եկած հարուստ պատրաստները սերմանել սովրեցուց, որով այն խոպան և տատասկաբոյս երկիրը սկսեզօծեցաւ: Ուր որ երկրագործութեան այն հզօր վահանի միջոցաւ լուսաւորութիւնը և քաղաքականութիւնը յառաջացաւ, հոն ի վաւս և ի պատիւ Աբրէմիսի և Նաբոնի արձաններ և տաճարներ կանգնուեցան, և չգտնուեր քանաստեղծ մը, մինչեւ անգամ ամենաագէտը զանոնք չգովեր իւր տաղերովն: Նոյն Ռօմ. Թէզ և Ինլաս երբոր ծխախոտին պիտան ըրին, այն ժամանակը Մուսայք Թողեր էին զՊառնասս:

Նիւթական շահերն կարեւոր էին մարդոց սրտին վրայ գաղափարները և պատմութիւնը երբ Աեքսիկայի և Ինկայի խաղաղ բնակչաց դէմ եղած արիւնհեղ յաղթանակներն կհռչակէ, հաղիւ թէ կյիշէ անանց յաղթանակ ներբէն խիստ հազուագիւտ: Ինձմէ ըրած յաղթութեանս միայն այս տունկը եղև իրենց անունը անմոռնալի, որ նոյն ժամանակին այնքան չեր ճանչցուած: Նոյց չունի որ այս տունկին գործածութիւնը սկսաւ տարածել ժողովրդոց մէջ ան թոյլտուութեան պէս մը մնաւ Ինքսիոյ վերհսպետաց մէջ, որոնք կըսեմ ամեհաչն չանք և միջոց ի գործ դրին այս կարծեցեալ պատուհասին առաջքն առնելու: Ի ուտոպիա կոչ. և Քառասնակ ալ Ինչելսիս Դաղղիոյ մէջ: Ներբանոս Ը. Պապը Իտալիոյ մէջ. Կարոլոս Ե. և Փիլիպպոս Բ. Սպանիոյ մէջ. Էլիսաբեթ և Ջաք Ա. Ինգլիսյ մէջ. Չարլը Իռլանդիոյ մէջ. իսկ արեւելք՝ Մուրատ Գ և Մուրատ Դ: Ուրախալի անպատմաշխատեցան ծխախոտի գործածութիւնը իրենց հպատակացը մէջէն բնաջինջ բառնալու. սակայն ծանրութիւնը այնքան զօրաւոր է, որ բոլոր ատոնց դէմ դնելով և միանգամայն սահմանափակ ընելով բոլոր այն ամենախիստ կանոնները, քիչ ժամանակի մէջ, այս տունկին մշակութիւնը յառաջ գնաց, կրնամ ըսել թէ շատ աւելի երկրագործութենէն և ամեն տեսակ մշակութիւններէն և հետևաբար բոլոր աշխարհիս մէջ տարածուեցաւ:

Ինձմէ որ այսօրուան օրս 800 միլիոնէն աւելի ծխախոտ գործածող կան և այս տունկին բերքը տարին երկու միլիոն տակառի կհասնի: Հետագրգռական քան մը կըզգայ երբ խմանայինք թէ այս տունկին թշնամի յիշեալ վնաստանելը հիմայ ինչ կարծիք ունին տար վերայ. բայց դժբաղդաբար մեռեալները որ Լուսիէնի և Ֆինելօնի ժամանակները մեծ հառաչութեամբ Աշխարհս վերայ հանդիսած դեպքերուն վերայ իրենց կարծիքը կ յայտնէին ժամանակ մը ի վեր կենդանեաց հետ իրենց ամեն յարաբերութիւնները կըտրած են: Վասնորոյ մենք մեր կարծեօքը

կպատասխանէ դանել մեռելոց դալա-
վարներէն այսպիսի հետապրքրական
նիւթի մը վերայ։ Սակայն կրնամք զոր
օրինակ երևակայել ատոր մանրամաս-
եալ ներսիկոս ժդի զայրացումը, որ
այս պատանեհամեմատութեանը սոսկալու
համար բանակ և խորազանի կդաստա-
պարտէր իր հպատակներէն ով որ ծը-
խէր, գիթը քաշէր կամ ծամէր այս
տուներէն, պիտի լմնար թէ ծխախոտի
գործածութիւնը, իր թագաւորած
երկրին մէջ, քանի մը տարուան միջոցի
մէջ քաւտպատակեցաւ, այնպէս որ 1815
հանգի թէ 53 միլիոն քիլօկրամ կծխու-
ուէր, սակայն այժմ տարին 173 միլիոնի
կծախսուի։ Պատահիմ որ Ռիչլիէօ
սոսր ճարտար գործակալը, որ տէրու-
թեան եկամուտքն աւելցնելու այնչափ
ջանաց, որով կրնամք հետևցնել երբ
նմանցաւ թէ 47 տարուան միջոցի մէջ
բոլոր Գաղղիա ծախսած ծխախոտին
հաստատակաց գանձը 4,386,794,264 ֆը-
րանգ չահ ունեցաւ։ Ո՞ր պիտի ըսէր
արդեօք Անձ Ինքնակալին ուրուականը
իր անարժան յաջորդներուն որ ծխա-
խոտի մենաւաճառութիւն կընեն և
այս արուեստութիւնը Վրէնց Թագին ա-
մենէն գեղեցիկ զարդը կհամարին։ Ինչ
պիտի ըսէր նայնպես Ալբրեանոս Ա ու-
ուականը երբ լմնար թէ մինչեւ ան-
գամ Հռոմայ մէջ ծխախոտի գէմ գրած
իր կոնդակը մեկուն հոգը չէ և աշ-
խարհիս երեսը չկայ այնչափ գիմախոտի
սոսկալի սկսահարներ որքան սուրբ քա-
ղաքին մէջ։

Երևակայեմք թէ մ՚ալ Սուլթան
Աբդուլին թարկութիւնը, երբ հա-
մոզուի թէ երկրին բոլոր ազգայ մէջը
չկայ մեկը որ ծխելու արհեստը այնչափ
կատարելագործէր և անոր եսևէն այն-
քան մտի որքան իր ժողովուրդը, որոյ
մեծագոյն մասը այնպէս համոզուած
էր որ մարդուս առաջին պարտաւո-
րութիւնն ու գործն անոր սովորիլն
էր։ Դադարինք վայրկ մի ծխախոտի
թշնամիներուն գերեզմանի հանդուսա-
թիւնը վերջացնել և դիտենք մեզ ժամա-
նակակիցներէն մեկուն կարծիքը, որ
գիտութեանց մասին երկու ժամանակ-
ներուն տարբերութիւնը բանի տեղ
չդնելով միջին դարուց մէջ այս նիւթս
վերայ եղած գաղափարացը կհետևի։
Այս անձին անունն է Սըը Պէնճամէն
Պրոտի, որ Անգլիոյ մէջ մեծ համբա-
ւատացած է և ընդարձակ փորձառու-
թեան տէր է։ Յիրաւի եթէ այս գիտնա-
կին անձնական համոզմունքը ատյպ և
վաւերական եղելութեանց վրայ հիմնած
ըլլային, ան ատեն առաջնաբանութեան
մէջ մեծ նիդիր մը եղած պիտի ըլլար,
մարդկային ընկերութեան չափազանց
կարևոր։ Անոնի իրի մեր և ընթերցո-
ղաց օգտին համար լաւ համարեցինք
վերծանեցնել երկ ելլի անձին Թ-այմ մեծա-
նուն և հռչակաւոր լրագրոյն մէջ հրա-
տարակուած «Օխոփոփ սովորութիւն և
անոր աղտեղ գործածութիւն ծխելը»
վերնագրով նամակին քննութիւնը հաս
դնել։

Սըը Պ. Պրոտիին խօսքին նայելով,
Անգլիոյ մէջ ազգութեան տէր և
համբաւաւոր մեկ քանի անձինք, Ելի-
սաբեթայ Խորհրդարանին ներկայացնելու
նիդրագիր մը բերին իրեն ուսումնասի-
ելու, որուն նպատակն էր ծխախոտի
գործածութենէն յառաջ եկած վտանգ-
ները և հետևաբար նորին սովորու-
թենէն ծնունդ առած հիւանդու-
թեանց դէմ առնելու համար յատուկ
յանձնաժողովի մը կազմութեան աղ-
ուսնութիւն խնդրել էր։ Սակայն ինքը
չուզեց զանի ատոր պատասխանել։ Իրեն թուե-
ցաւ որ այս սեռակ խնդրոյ ընդ-
ծումը ատանկ յանձնաժողովի մը ձեռ-
նահասութենէն վեր, և թէ որ ձեռնա-
հաս ալ ըլլար, կարելի է որ Անձ ա-
տեանը, չկարենայ պէտք եղած պատա-
գանները մէջ զանի պաշտպանել։ Ասոր
այս նիւթը իրեն կարեւոր թուեցաւ
և մարդկային ընկերութեան բարւոյն

համար աշխատող անձանց ուշադրութեանը արժանի սեպելով այս առաջարկութիւնը, պարտաւորեցաւ այս ամենակարեւոր խնդրոյն վերայ ունեցած գործերն և համոզումը հրապարակաւ յայտնել։

Սըր Պ. Պրօտի կըսէ թէ այս խոտը մշակելով, այնպիսի իւղ մը յառաջ կուգայ, որ մէկ քանի վայրկեանի մէջ կառուց մը սպանելուս համար բաւական է անոր լեզուին վերայ մէկ երկու կաթիլ թափուիլ։ Օգտմանք կըսէ մէկ և որ եւ իսկ մեկնութիւն մը տալու անկարողութիւնն կզգամք, չիմանալով թէ ի՛նչ պատճառաւ արդեօք Սըր Պ. Պրօտի ծխախոտին մէջ գտնուած միւս երկու տեսակ թոյները չըյիշեր, որոնք ամեն Բիւիագէտ լուծմամբ կրնայ ստանալ, մէկն է տեսակ մը դաչական իւղ և միւսն ալ Նիքօթինը, Փօրթուկալի մէջ Վաղղնայ Ժան Նիքօթ դեսպանին անուանէն առնուած, որն որ 1559 թուականին հետը բերած էր։ Ուշ աւելի զարմանալին սա է թէ այս Նիքօթին կաշուածը սպասաւելի թոյներէն մէկն է, որովհետեւ տերեւին մէջ 0/0ին 3էն մինչեւ 8 կրնայ գտնուիլ, անանկ որ Հարիւր ցորէն ծխախոտ խմորն 3էն մինչեւ 8 ցորէն այս վտանգաւոր թոյնէն իրեն կրնայ ձեռք, և ասով կարծեմ թէ և ոչ մէկը պիտի տարակուսի թէ ծխախոտի սովորութենէն յառաջ եկած գեշութեանց մեծագոյն մասին ջղամոլ բոլորովին, պատճառ այս նիւթն է։

Ասոնի այս ամենակարեւոր պակասութիւնը լսացնելէն յետոյ չարուհանգիստ կենք մեր քննութիւնը։ "Այս տեսակ իւղի մը այն չնչ մասը, ծխախոտ խմորին արեան մէջ շրջան ընելով տարակոյս չկայ թէ, անշուշտ այս տեսակ թոյն մը ծանր և վնասակար մարմին մը, արեան մէջ գտնուելով զանի չսպասկանէ։

Ընձեռնական փորձառութենէս և ուրիշ զանազան օրինակներու վերայ ըրած դիտողութիւններէս կրնամ ըսել որ զանի գործածողաց մեծագոյն մասին, ըսեմ բոլորին գաշած նեղութեանը պատճառ այս իւղն է։ Ընդ հասուցած առաջին վնասը՝ ջղային դրութեան խանգարումն է։ Օխախոտ խմողներուն և քաշողներուն շատը ծոյլ, թուլամորթ, քիչ գործունեայ և մտաւորական աշխատութենէ անկարող, ամենք ալ մարդոյ (մերագլը) են։ Իրաւ է որ մարդիկ զանի խանճ ատենները քիչ շատ քան մը ազկութիւն մը կզգան և աւելի ուշադրութիւնն առած կհամարին, սակայն այնպէս չէ, և հետեւութիւնն աւելի գէշ է. ամանց ալ ձեռնարկները գլխովին նման կդուրայ. շատերն ալ կճանչնամ որ մարմնոյն երեսին մէկ կողմն, երբեմն միւս կողմն կը ցաւի։ Վերջապէս ծխախոտ խմողներուն վերայ, ջղային հիւանդութեանց մեծագոյն մասը կրնայ սովորիլ, որոնց մէկն աւելի իմ ուշադրութիւնս գրաւեց, զոր Տօքթէօր Պրայթի հետ խնամէցինք։ խեղճ մը չարաչար կը տառապէր հիւանդութեան յառաջ եկած ցաւին սաստկութենէն, մանաւանդ և գիշերներն որ աւելի կչարչարվէր և հետեւաբար չէր կրնար պնակ։ ոչ հիւանդը և ոչ զանի խնամող բժիշկը տարակոյս չունէին որ խեղճին կրած հիւանդութեան բուն իսկ պատճառ ծխախոտ ծխելն է։ Ինչ քանի որ ծխախոտ գործածելէ բոլորովին դադրեցաւ, քիչ ժամանակէ առողջացաւ։ Երեւելի վերաբերմ մը, իր եղկոյն փորձառնութեամբը, աչաց առեւտրական հիւանդութիւնները դարմանելէն, աւելի համբաւաւոր և երեւելի եղաւ հիւանդութեանց այս դասին մէջ. ուստի և փորձով գտաւ որ աչքի բերան ըսուած հիւանդութեան գլխաւոր պատճառն չափէ դուրս ծխախոտ գործածելն է։ Հարկ չեմ տեսնար ծխախոտի սովորութիւն ունեցողներն յառաջ եկած ջղային ամեն տեսակ հիւանդութիւնները մի ըստ միոջէ ի

գիր առնել, վասնորոյ զանոնք ընթերցողաց ուշադրութեանը կյանձնեմ»։

Բայց և այնպէս նորա գործածութենէն հետեւած վնասները ոչ թէ միայն ջղային այս տեսակ հիւանդութեանց մէջ կահմանին, այլ եւ մարմնոյն զանազան պաշտօններուն. ինչպէս շատերը բնական ախորժակնին բոլորովին կկորսնցնեն, և հետեւաբար սովորական անմարսողութիւն մը կվատակին, որոց հետեւութիւն են նիհարութիւն, մարմնոյ ընդհանուր տկարութիւն...։

Ըրդէն անմարսողութենէն ծնունդ առած անթիւ հիւանդութիւնները ամենուն յայտնի ըլլալուն աւելորդ կհամարիմ զանոնք մի առ մի յիշել։ Սորդուս կազմուածքին մէջ այնպիսի պատճառներ կան, որոնք ըստ ինքեան այս կամ այն անդամոյ ցաւալի հիւանդութեան ծնունդ կտան, բայց եւ այնպէս շատ քիչ անգամ կրնամք ըսել թէ ինչպէս այն ինչ հիւանդութիւնն սկզբնց և ինչ պատճառաւ ծնունդ առաւ։ Սակայն, մինակ իմ փորձառնութեամբս, այն ամեն տեսակ պորագայներն ճանչնալով, չսիտի տարակուսիմ ըսելու որ եթէ աղէկ վիճակագրութիւն մը բռնուի, պիտի հասկնայ որ չարաչար ծխախոտ գործածողներուն կեանսց տեւողութիւնը միջակի կարճացած է։ Ներկայ դարուս սկիզբները Ընդհանուր մէջ միայն աղքատիկ կամ տասնին կարգի ընտանիքները զանի կգործածէին և մեծ խոտորումնք մը կհամարուէր եթէ ճէնթլըմէն (ազնուական) մը զանի ծխեր. բայց հոն մեծ փոփոխութիւններ մտան Սպանիոյացոց պատերազմէն և ծխախոտի առևտուրնէն խլեր։ Այսօր ընդհանուրն իրենց քսակներուն հայերնին ճարտարներուն դրեթէ և ոչ մէկը զանի կգործածէ, այլ անոնք միայն՝ որ քաղաքակրթութեան մէջ յառաջադէմ, ընկերութիւններու մէջ համբաւաւոր անդամներ և քաղաքին ամենէն լուսաւորեալ մասը կկազմեն։ Այս դէպ և վնասակար սովորութիւնը ոչ թէ միայն երիտասարդաց մէջ արմատացած է, այլեւ դպրոցի աշակերտաց, երեւակայելով որ զանի ծխելնին այրութեան նշանն առացած պիտի ըլլան։ Շատ անգամ դասատուք անոնց օրինակ ըլլալէն զատ, չուներն և ոչ մէկը որ անոնց, այն խեղճ և տկար արարածոց հասկնայ այն թունաւոր խոտին գործածութենէն յառաջ եկած վտանգները, մանաւանդ այն հասակներուս, որ բոլորովին կարգիլու կազմուածքի կատարելապործութեանը։

Ինչ որ վերեւ հիմայ խօսեցանք ծխախոտին և անոր գործածութեանը վերայ, նոյնը և աւելի ևս կրնայ մեր հասարակութեանը յայտնելի։ Բայց ես որ տարիէ մ'ի վեր դպրոցանց տեսչութիւն ընելու փորձառութեան մէջ եմ, և հետևաբար այս տեսակ ցաւալի դէպքերնեը պակաս չեն. ուստի դպրոցանց մէջ այս մասին վերայ ըրած դիտողութիւնս գան յօդուածով մը հրատարակելու կխոստանամ. ինդրելով միանգամայն որ դասատուք և տեսչական իրենց ուշադրութիւնը այս մասին վերայ աւելի գրաւեն։ Աւսոի այս կեսը Թալըսպրիչ ամենակարևոր խնդիրը մը կյառաջ բերեմք որ առաջինին մէկ հետևութիւնն է։ «Ի՞նչ կրնայ հետեւիլ, թէ որ այս սովորութիւնը բոլորովին արմատանայ ազգիս մէջ»։ Կերևի թէ սա տեսածը խնամատեսութեամբ խօսուած է, պէսպէս գէրո-գ եփել, Բոռնոռնոռն փիլ գամալըլ։ Յառաջ բերած այս խնդրոյս ըստ ժամանակ մեծագոյն պիտի օգնեն Ամերիկոյ բնիկները, կարմիր Հնդիկները և միանգամայն այս եղակի ժողովրդին անհետութեանը։ Այսօրուան մեկ տունդ մը ինքզինքնին բոլորովին օգի խլելու տուած են. անոնք որ գաւեզաւակ այս սովորութիւնը արմատացնալով և սերունդներնին երթալով ապահա-

նալով, վերջապես բոլոր սերունդը կը մոռնայ։ Երբիշ մեկ ազգի մը պատմութիւնն ալ մի և նոյն պատկերը կը ներկայացնէ, այնպիսի ազգ մը, որ մեկ քանի դար առաջ Ասորեստանի տիրապետ հարուստ էր. բայց անկից ի վեր ինքզինքին բոլորովին և չափազանց կերպով ծխախոտ ծխելու սովորութիւն, մերձաւոր կամ ժողովուրդներն հանդուրժած են։

Ըլլայ թէ օղի և ծխախոտ այս երկու սեռակ նիւթոց սովորութիւնները իրար խառնելով հասկնալի թէ այս երկուքներուն ալ չատկութիւնները մի և նոյն են։

Արմհետոտ ծխախոտի սովորութիւնէն չատ աշխ կսպայ ծուլութիւն, ապշութիւն, տասլ ալ կենաց սեռոզութիւնը կհամառօտի, և սերունդք կապականին։ Նայց միսը այսինքն օղին պատճառ է գինովութեան, կռուողականութեան, չարութեան և մարդասպանութեան. վասն զի փորձուած է որ մարդասպանութիւն և գողութիւն աւելի գինովութեան ժամանակ եղած են. և դժբաղդաբար ինչպէս նաև շատ պարագայներու մէջ լսէը՝ յոյն-լեան սեղ կբռնէ. զի այն նիւթոց՝ որոնց պրպիտութիւնը ազէկ է, քանակութիւնին շատ է. և փոխանականաբար։

Գինովութիւնը սա ազէկութիւնը ունի որ մոհատիմ հիւանդութեանց պատճառ տալով այսպիսի ժանտախտ մը շուտով աշխարհս ակլէն քնաջինջ կընայ։ Գինովը երբև վայրենի անասուն, մարդկային ամեն սեռակ ընկերութիւններէ անարգուած. սակայն և այնպես որ և իցէ մեկն որչափ որ չափազանց սովորութիւն ունենայ ծխախոտին, դարձեալ ամեն սեղ, ամեն մարդու քով, ամեն ընկերութեանց մէջ կպատուուի։

Օղիին և ծխախոտին մէջ եղած տարբերութեանց բաղդատութիւնը ընելովնիս, սա երկրորդ խնդիրն չատ կզպայ, որուն կարևորութիւնն ալ առաջինէն քիչ չէ։

Օգնօք է ամենուն որ աշխարհիս սկիզբէն ի վեր մարդկային սեռը պահպան ունեցած է, ոչ թէ երբև կերակուր և անուշ, այլ երբև զուարճութիւն. ինչպես են ձխորդը, օղին, հալիւը, գաւեռը, բառաչեայ ըսը, խոհլէն և պորտ ըսը։

Ոչ այսպիսի սեռ վերոյհան չօժարութիւն մը երբև բնական կրնամք համարել, որն որ եթէ սահման մը դրած ըլլայինք, այս չօժարութիւնն ալ կրնար օգտակար ըլլալ. և կրնամ ըսել թէ քանի որ այս սեռակ նիւթեր գործածելն բնական եղած է, պէտք է զանի ըստ պատշաճի հոգալ որն որ օգտակար է. բայց և այնպես ըլլայ թէ անոր գործածութեան չափը անցնենք. ահա այս պիտի ըլլայ մեր ուշադրութիւնը, և այս է Ուղղաբանութեան այս մասին տուած խնամատուն խրատին ամենէն օգտակարը և հետևաբար դիւրինը. զոր մարդիկ երբև պատասխանատու, հնազանդելու են թէ լր, թէ ընկերոջ շահուն համար։

Նոյնպես են խոհլէն և չայը, որ եթէ զանոնք չափազանց գործածելիք, մեծամեծ վնասներ կրնան հասնիլ. այսու ամենայնիւ աւելի են ծխախոտ և օղին. որովհետև այս վերջիններըը ոչ թէ միայն զանոնք գործածողաց կաղ մուածքին կվնասեն, այլ և ապագայ սերընդոյը։

Եթէ ծխախոտ գործածողներն ատեն ատեն մինակ իրենց ճաշակը խաբելու սովորին և ատով գոհ ըլլան, ոչ իրենք և ոչ իրենց ապագայ սերունդը այնքան պիտի վնասուին։ Նայց ընդհանրութեան վերայ խօսելով շատ կը տարակուսիմ և կվախնամ որ այս սեռակ սովորութիւն մը այս աստիճանին մէջ հանդիսա ընէ . . .։

ԾԻՏՂԱՒՈՐ ԽՕՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆՔ

Խօսակից Ա.

1. Ի՞նչ է Բուսաբանութիւնը։

— Բուսաբանութիւնը ամենօգտակար գիտութիւններէն մէկն է, ան քովհետև խիստ տարածուն է և միակ նպատակն է մարդուս տարաբնոյթ ինդիրները լուծանել պահել, սակայ կարմիրածքներն ուժասպնել ի սյլն։ Բնական գիտութիւն մի է որով մարդս կարելի դառնայ ճանաչել այն անհամար պարագաներէն, զանազան հիւանդութիւններէ ազատ մնալու համար, այս գիտութեան մի ճյուղ է որ փոխանակ հիւանդութեանց դէմ կռուելու, անոնք չառաջանալուն կ՚աշխատի, անոր ժառանգական հիւանդութեանց սերմը կոչնջանայ, վերջապէս այն ամենակարեւոր գիտութիւնը, Բուսաբանութիւնն է, որով մարդկային տեսակին վիճակը կրնայ բարելաւել և կ՚յառաջդիմէ, հետեւաբար անոր նպատակը և օգտակարութիւնը ոչ թէ միայն ֆիզիկական մարմնոյն կատարեալ է, այլև բարոյական մարմնոյն։ Բնական ի՞նչ է աշխարհիս ամենէն թանկագին առարկան, ազէկութիւնը, էթէ ոչ կեանքն և նոյն ինքն կենդանական գործութեան բարեխառնութիւնը, ուստի այս համառօտ գաղափար կրնայ հասկցնել թէ ինչ մեծ կարեւորութիւն ունինք այսպէսի օգտակար գիտութեան մը ուսմանը, որոյ առաջինն և միակ նպատակն է մարդուս կեանքը պահպանել հետեւաբար և անոր տեւողութիւնը երկարել, ահա այն գիտութեանը կամ արհեստին անունն է կըսեմ սիրելի ընթերցող, Բուսաբանութիւն կամ առողջութիւնը անվտանգ պահող Արհեստ։

2. Այս գիտութիւնը ինքնիրեն զատ արհեստ մի է կամ թէ ուրիշ արհեստի մէկ ճիւղն է։

— Բնական գիտութիւն մի է որ իւր մէջ կպարունակէ միանգամայն զատ զատ գիտութիւններ և արհեստներ։

3. Որո՞նք են անոնցմէ գլխաւորները։

— Ինչպէս են, Բնական գիտութիւն, Քիմիաբանութիւն, Բնական պատմութիւն, Տնկաբանութիւն, Աստղագիտութիւն, Բնաբանութիւն և այլն։ Իւ հետեւաբար բժշկականութեան, այն քաղաքական արհեստին ալ ամենակարեւոր մասն կիազմէ։ Այսմէ զատ նոյն ինքն սերտ կապակցութիւն և յարաբերութիւն ունի բարոյականութեանն հետ, ուսկից կհետևի որ երիս տեսակ Առողջաբանութիւն կայ, մէկ մը Ֆիզիկական մարմնոյն, միւսն ալ Բարոյական մարմնոյն։

4. Ի՞նչ պատճառաւ այս գիտութիւնը դրեթէ շատ տեսակ, (քանի՞ ամէն տեսակ) գիտութիւններէն և արհեստներէն նախապատիւ սեպուած է։

— Այո, նախապատիւ սեպուելու է և է, քանի ամէն գիտութիւն, ամէն ուսմունք և արհեստ իւր տեսակին մէջ իւր առաւելութիւնը և կարեւորութիւնը ունի, միայ գիտութիւն մը կամ արհեստ մը որ մարդուս ընկերական վիճակին և յառաջդիմութեանը չօգնէ, բայց եւ այնպէս առաւելութիւնը կայ այս և միւս ամէն տեսակ գիտութեանց մէջ, և ահա ուրիշ առաւելութիւն, որ ամէն ուսմունք կամ գիտութիւնք ամէն վիճակի տէր մարդոց մի եւ նոյն չափ ծառայութիւն չեն կրնար ընել. ինչպէս Բնագիտ մը կամ Քիմիագէտ մը, Ընդհանրաբնաբանութիւն կամ Բնաբանութիւն չգիտնալով չքաւորական (սակայն գիտնայ տեղի ածել) ինչպէս ասոնց գիտութիւններն, ամէն տեղ չեն յարմարիր, բայց Առողջաբանութեան գիտութիւն պիտի բոլոր և ամենուն ձշմարտութեամբ որ այնպէս է, այս այնպիսի գիտութիւն մի է որ ամէն տեսակ մարդոց կյարմարի, և ոչ միայն կյարմա-

լի, այլեւ անհրաժեշտ պէտք է, ոչ միայն հարուստը պէտք ունի, այլեւ աղքատը, վաճառականը եւ գործաւորը, եկեղեցականն ու աշխարհականը, մեծը եւ պզտիկը։ Ի՛ն այն գիտութիւնը մարդուս հասակին հետ կաճի՞, ա՛մեն հասակ իւր յատուկ առաքինութիւնը ունի։ Մէկ խօսքով մարդկութեան ինքը ժառանգողը կեանք եւ կենսական ղօրութիւն ունեցողն այս գիտութեան պէտք ունի, չկայ արհեստ, չկայ վաճառք, չկայ հասակ որ առանց կարեւորութիւնը չզգայ, ոչ միայն առաջ մարդն այլեւ հիւանդը։

Խօսակցութիւն Բ.

5 Ի՞նչ է առաջնորդութիւնը։

— «Առաջնորդութիւնը, մարմնոյն եւ բանաւորութիւնն է» կըսէ երեւելին Թալէզ։

6. Հինեւրուն կարծիքը ինչ էր մարդուս առաջնորդութիւնը խնամոյ արհեստին վերայ։

— Հինեւրն մեծ համարում ունէին այս գիտութեան վերայ, և նորին օգտակարութիւնը ամենայն կերպով հռչակած էին. ասոր համար պատմութիւնները աչքէ անցնելով կրնաս դատել, սկսելի Ներեոսյէ, համոզուիլ թէ ինչպէս նախնի ժողովուրդք այս գիտութեան արժէքը և պէտքը կճանաչէին. ինչպէս են Եգիպտացիք, Հռովմայեցիք, Յոյնք, Գերմանացիք։ Յոյնց մէջ ակարներուն ուժովցնելու և առողջութիւն ուժը պահելու համար յատուկ օրէնքներ կային։ Յոյնց համար առաքինութեանց մայրը քաջութիւնն համարուած էր, իսկ ակարութիւնն մահացու մեղք համարելի էս։ Վասն որոյ հիւանդը, ակարը, նիհարը միշտ կանարգուէր. բայց քաջը և յաղթանդամը կպատուէր։ Ինչպէս այս դրութիւնը մեծ պատճառ եղաւ այս ժողովրդոյ կորովման և բարեկազմ կազմուածքի տէր ըլլալու. ասոր համար պատմութիւնք նաեւ կատարեալ յայտնեն մեզ նախնիք աւելի երկայնակեաց էին. հետեւութիւն հիւանդութեանց առաջին քլխոյ թեան և զանոնք ծնող պատճառներուն պահպանութեանը։

7. Իսկ այս գործուս մէջ ինչպէս է։

— Ուսումնարան Լեբրպա և ասոր նման քաղաքակրթեալ երկիրներու մէջ այնքան յառաջ գացած է այս ամենակարեւոր գիտութիւնը, որ գրեթէ ամեն կարգի վարժարաններու մէջ այս դասախոսութիւնը կըլլայ, ասոր համար յատուկ, ազատ և հասարակաց դասարաններ պահպան չեն, որոնց մէջ գիտուն և երեւելի առաջնորդներ ձրիապէս այս դասախոսութիւնը կընեն. ինչպէս է Փարիզի Ընդհայ մէջ եւայլն։

Ուսումնարանի կեդրոն եղող այն երջանիկ աշխարհներուն մէջ այս կարեւոր գիտութեան վերայ ունեցած փափաքնուն մէկ գլխաւոր նշանն սա է թէ հարիւրներով զանազան առաջնորդական հանդէսներ պահպան չեն և օր ըստ օրէ ալ աւելնալու վերայ. հան բնակող ժողովրդոյ այս ուսման կարեւորութիւնը ճանչնալուն սա ալ կրնայ ապացուցանել որ քաղաքին կէդրոնը և անոր ամեն մէկ գլխաւոր տեղամասերուն մէջ յատուկ յանձնաժողովներ կան հասարակաց առաջնորդութիւնը օր ըստ օրէ բարելաւելու միջոցներուն վերայ մտածելու, որոնց կըսուի Հասարակաց խնամակալ յանձնաժողով. ինչպէս մենք ալ Պօլսեցիքս երջանիկ եմք, և բազդաւոր աւանդելով և ունենալով նոցա անդրանիկ օրինակը Ներոյ Թաղիս մէջ, որուն ազդեցութիւնը ամեն Ներոյի և հան երթեւեկող տեղ կրնայ հաստատուել։ Երախտապարտ եմք վասն որոյ մեծին Օսմանեան բարեխնամ կառավարութեան որ իւր ուշադրութիւնը գրաւած է իւր սիրելի

հատարակու թեան հանդատաւ թիւնը և որպ հաւատ պէտք եղած ամէն ջանք և աշխատու թիւնք վճռողը :

8 · Ի՞նչ է այս յանձնաժողովներուն նպատակը և ազդակու թիւնը :

— · Ընդհ ն վերը ըսինք թէ ատոնց հատատուելուն պատճառն էր հատա րակաց առողջու թիւնը ապահովցնել, և միանգամայն զանի նայն երջանիկ և թանկագին պարագային մէջ պահելու համար զանազան միջոցներ հնարել և նոցա գործադրու թեանը հսկել :

9 · Որո՞նք են այն միջոցները և ինչ չու համար անոնցմով հատարակաց առողջու թիւնը կապահովի :

— · Որովհետև կըսեմ ատոնց գլխաւոր պաշտօնեներն են, փողոցներն թէ ամառ թէ ձմեռ մաքուր պահել միշտ, զանոնք կապերով լուսաւորել, ներզ և անել փողոցներուն դիրքը փոխել և լայնցնել, խանու թեան, այն ինչ տակար և վատառողջ պարագայն բնակ չինչ առնել, օդը ապականելու պատ ճառներն քիչցնել, և եթէ կարելի է բոլորովին ոչնչացնել, և ատոնց նման անհամար վտանգաւոր և մահաբեր առողջու թեանը վնասող պարագաներու դէմ ին առնել և այլն :

ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ

ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ԽՕՍԱՑՈՒԹԻՒՆՔ

Խոտաջրե–ին գ.

1 · Ասոնք է որ տունկերն աւելի շուտ կաճին լաւնի ժամանակ :

— Կարելի է և սա հետեւեալ երկու պատճառաւ . նախ՝ որովհետև լոյսը մեծ ազդեցու թիւն ունի ամէն տեսակ բուսոց աճմանը . երկրորդ՝ վր երբոր լուսին ըլլայ յօղ աւելի շատ ըլլան և հետեւաբար տակէ չուտ ջուրը բոլորուն արմատներէն ծծելվին , աւելի շուտ կաճին :

2 · Ինչու համար երկրիս երեսը գտնուած օդը աւելի պաղ է լեռան մօտ գտնուած օդէն արեւին մարը մլուներելէն յետոյ :

— Երկու պատճառներու համար . նախ՝ որովհետև հողը աւելի շուտ կը պաղի քան թէ օդը . երկրորդ՝ հետեւաբար հողը աւելի շուտ պաղելէն , նախ անոր մօտ գտնուած օդը շուտով պիտի պաղի :

3 · Որո՞նք են ապրու թեան պարբեւները .

— Ընտանին և միակ պարեւն է արեգակը , ելեքտրա–կանու թիւնը , Քիմիական և Ֆիզիկական գործողու թեան զօրու թիւնները :

4 · Տաքու թեան գլխաւոր երեւոյթները կամ գործերն որո՞նք են :

— Տաքու թեան գլխաւոր գործերն են տարածել , հեղկացնել , շոգիացնել և երել մարմիններըը :

5 · Ինչու համար ե երբոր տուն մը կայրի , անոր դէմը գտնուող տունն ալ երել կսկսի , առանց աւլինին բոցէն պատնեշու :

— Իրաւ է որ երող տանը բոցը դէմի տունը չպրծնէր , բայց և այնպէս կրկին այն ալ կբռնկի , որովհետև երած տունի բոցէն այնպիսի կաղ մը ծնունդ կառնու , որն որ այրելով դէմը եղող տունն ալ կայրէ :

6 · Կրակի մը սատակու թեան պատճառն ինչ է :

— Երկու պատճառներ կախումն ունի . մէկ մը՝ երելու նիւթէն , մէկ մըն ալ կրակը պատող օդին մէջ գըտնուած թթուածնին քանակու թենէն , քանի որ թթուածնին շատ ըլլայ , այնքան սատակու թեամբ կայրի :

7 · Ինչու համար է որ երբեմն կրակին քովն ալ նստած ըլլալով աչքերնիս կպապի :

— Արամեան պաղ օդը միշտ պատահանին և դանդն մտնելու պատճառ ա, ասք օդը պաղ օդին աւելի ծանր ըլլալուն անոնցմէն վարի երեսէն մտնելով, նախ ոտքերնիս կզգայ և հետևաբար անոնք կմնին, որքան որ ալ կրակին քովը նստած ըլլանք։

8. Ինչու համար աղբիւրին ջուրը միւնչև անգամ ամառուան եղանակին պաղ է։

— Արամեան աղբիւրին մէջ եկած ջուրը այնքան խորունկէն կու գայ, ուր արեգակին ճառագայթները չեն կրնար ազդել։

9. Ի՞նչպէս կրնաս մեկնել թէ աղբիւրին ջուրը ձմեռուան ամենատաք ատկ պաղ օրերուն մէջ միւնչև չառաիր։

— Երկու մեծ պատճառներու համար. նախ՝ որովհետև ինչպէս վերը յիշեցինք աղբիւրին մէջ եկած ջուրը խորունկէն գալով ինչպէս որ տաքութիւնը չատզելը՝ անանկ ալ պաղութիւնը երկրորդ վտան ալ մեկէն ի մեկ խորունկէն աւելի տաքութեան մէջ կմնայ և հետևաբար տաքելու չափ չտարբեր։

Երկրիս տաքութեան տատիճանն երբ թաղով կը պակսէր, անանկ որ ամեն մէկ երեսուն մէթրը մէկ տատիճան տաքութիւն կառնէր։ Ուստի քանի որ ջուրը խորունկէն գայ, այնքան աւելի տաք պիտի ըլլայ։

10. Ջուրը տաքութիւն սիրալ մարմիններէն է։

— Այ, և ոչ միայն ջուրը, այլև ամեն հեղուկ մարմիններդ տաքութիւն չեն սիրեր։

Ինութեան մէջ գտնուած երեք կարգ, այսինքն կարծր, հեղուկ և կազային բոլոր մարմիններդ տարբեր տատիճանաւ՝ տաքութիւնն ընդունելու և միանգամայն կորնցնելու յատկութիւն ունին, որոնց վերայ յաջորդ խոտակտութիւններուս մէջ պիտի խօսիմք։

ՕՐԵՆԱՑՈՒՄ

Յառաջիկայ Մարտ 28 Չարեքշաբթի լուսնկանը ժամը երկուքին Հանդեսայ Ընթերցատունը Պետահան Մեսրոպ աղան Ղազերպութեան մը պիտի կարդայ և Ընթերցատան անդամք հետևերնին եկող անձանց հետ պիտի ընդունեն։

Կերայ. Լոյս փողոց. Թիւ 13։

ՆԵԿՏԱՐԻՆ

ԿՈՅՍ ՆԱՀԱՏԱԿ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԱՑ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄ ՍԻՄԵՈՆ

ԱԼԻՃԱՆԵԱՆ

Երկու տարի առաջ այս աշխատասիրութեան ծանուցումն ընել փութացինք, յուսալով որ Ընդ. Հեղինակն կ'քաջալերի ի շնորհս ընթերցասէր և քաջալերիչ Տեարց. բայց դժբաղդաբար մեր յոյսն ի դերև ելաւ, և ուրիշ հեղինակաց նման՝ նա ևս վհատիլ սկսաւ, տեսնելով որ իր ըրած ծախսն ալ տակաւին ելած չէ, և միտս կրնէր պարտաւորած է։ Այն մեծ ցաւ է մեզ, և անշուշտ պէտք է ըլլայ ամեն Ազգայնոց ալ, որ կ'ուզեն ազգային գրականութեան սիրելի յառաջադիմութիւնը. և հեղինակայ աշխատութեանց օր չօրէ չառնալուն։ Ուստի ահա այս երկրորդ անգամ յաւով որոշ ծանուցանելով յիշեալ երկասիրութիւնը՝ դարձեալ կ'յուսամք, որ արգ. Ն. Ա. Ալիճանեան վսեմանակ վհատութեան կ'քաջալերի ի շնորհս ընթերցասէր Ազգայնոց, և կ'յորդորի ուրիշ խիստ կարևոր նիւթերու վերայ քերթել ձեռնարկել։

Կծախսի ի Վէրճան, ի գրատուն Պարան Պաղտասարի. և ի մամարան Ս. Երրորդութեան եկեղեցւոյ Պէյօղլուի։ Գին 10 ղուրուշ։

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ԹԻՒ 2. ՓԵՏՐՈՒԱՐ 1.

ԱԶԳԱՅԻՆ

1. Միխթարական բանք Տաբեցի Նահապետին առ Աղի քաղաք։

ԱՌՈՂՋԱԿԱՆ

2 Ծխախտ և իւր Թշնամիները։
3. Օգտակար խօսակցութիւնք։ Խօսակցութիւն առօրեայ և երկրորդ։

ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ

4. Ուսումնական խօսակցութիւն։ Խօսակցութիւն երրորդ։

ՕՐԱԴՐՒՆ ՊԱՏՄԱՆՆԵՐԸ

1. ԿԱԼԻՒԱ անուն այս Հանգիսը հիմակու հիմայ սովոն երկաւ անգամ կհրատարակուի։
2. Տարեկան գինը կանխիկ 100 գրուշ է։
3. Դուրս խրկուելիք օրագիրներուն Համբուն Ծախքը առնողին վերայ է։
4. Սորագրութեան տեղերն են՝

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՕԼԻՍ։ Հանգիստ գործակատարութեան տեղին է Պահոտ Քաղքին վերի Ծայրը Գալըջըլար խանը դրան մէջը սենեակը Թիւ 4։
Անդրանուագոլիա։ Թորոս աղա Յովհաննէսեան։
Սամսոն։ Խոչատուր աղա ոսկեձեան։
Պրուսա։ Կիւմիւշ օղլու Մահտեսի Դանիէլ աղա։